

Heidi – pään sisällä

SALLA PENTTILÄ

Examensarbete för medianom YH-examen
Utbildningprogram för mediakultur
Yrkeshögskolan Novia
Jakobstad 2013

Copyright Salla Penttilä 2013

SISÄLLYSLUETTELO

5	ESIPUHE
7	VISUAALINEN OSUUS
32	1 JOHDANTO
33	2 KONTEKSTI
33	2.1 Transsukupuolisuuden määritelmä
34	2.2 Muita sukupuolen muunnelmia: transvetismi, transgender, intersukupuolisuus
35	2.3 Sukupuolenkorjausprosessi
36	2.3.1 Diagnostinen vaihe
36	2.3.2 Tosielämän koe
37	2.3.3 Hormonikorjaushoito ja muut korjaukset
37	2.3.4 Juridisen sukupuolen muutos
38	2.3.5 Sukuelinkirurgia
39	2.4 Transsukupuolisuustilastoja Suomessa
39	2.5 Transsukupuolisuus kuvataiteessa ja valokuviissa
40	3 PROJEKTIKUVAUS
40	3.1 Idean kehittyminen
40	3.1.1 Heidi
41	3.2 Tekninen toteutus
41	3.2.1 Ääni osana teosta
41	3.2.2 Kuvaaminen
42	3.3 Ongelmakohdat
42	3.4 Vaikuttajat
43	4 LOPPUTULOS
43	4.1 Analysointi ja kuvailu
43	4.2 Näyttelyteos
44	LÄHTEET
45	TIIVISTELMÄT
	Sammanfattning på svenska
	Abstract in English
46	JÄLKISANAT

ESIPUHE

“Ihmisen syvimpiä tunteita on tulla oikein nähdyksi, ei niinkään hyvänä tai pahana vaan ennen kaikkea totena, että joku voisi katsoa minua tarkasti, kuulla minua ja tulla minua kohti. Kaikkein tärkeintä on, että siinä hetkessä voin avata itsestäni sen, mikä on totta ja minulle olemassa. Muuten olen vaarassa kadota - ensiksi muilta ja sitten ehkä myös itseltäni.”

– Martti Lindqvist (terveydenhuollon eettisen neuvottelukunnan puheenjohtaja ja sosiaalietiikan dosentti)

VISUAALINEN OSUUS

SEKÄ LAINAUKSIA HEIDIN HAASTATTELUSTA

”Heidi on oikeastaan aina ollut
siellä pään sisällä se todellinen
minä.”

”Yhtään ystävää en oo
menettäny, mikä on ollu aivan
ihanaa. Että kaikki on pysyny
kuitenkin tukena tässä ja
hyväksynyt mut sellaisena kun
mä olen.”

”Isolle osalle tää on tullut
yllätyksenä, mutta sitten taas
jotkut ihan läheisimmät ystävät
on kyllä sanonut, että jotain
aavistuksia oli kyllä.”

”Mä haluaisin, että muut ihmiset
näkee mut naisena, söpönä,
kauniina, onnellisena.”

1 JOHDANTO

Heidi – pään sisällä on kertomus 25-vuotiaasta Heidistä. Hän on vielä viralliselta nimeltään Heikki, vaikka hän on ala-asteikäisestä asti tiennyt, ettei hänen kuuluisi olla poika. Lokakuussa 2011 hän haki lääkäriltä lähetteen tutkimuksiin Tampereen yliopistollisen sairaalan Transpolille.

Transsukupuolisuus valikoitui opinnäytetyöni aiheeksi vanhimman ystäväni Eliaksen inspiroimana. Elias korjasi sukupuolensa naisesta mieheksi ja asiasta ilmoittaessaan sai minut havahtumaan, että mieshän hän on koko ajan ollutkin. Olen muutenkin ollut pitkään kiinnostunut sukupuolen ja seksuaalisuuden eri muunnelmista ja opinnäytetyö tarjosi tilaisuuden paneutua yhteen radikaaleimmista: transsukupuolisuuteen, ristiriitaan biologisen ja sosiaalisen sukupuolen välillä.

Tarkoituksenani oli näyttää osa pitkää sekä henkisesti että fyysisesti raskasta matkaa. Olla läsnä hetkessä, joka on pääosin odottelua. Haastaa katsoja miettimään omia ennakkoluulojaan ja asenteitaan sukupuolen moninaisuutta kohtaan.

Opinnäytetyön kirjallisessa osuudessa kerron, mitä transsukupuolisuus on käytännössä, mitä muita tunnettuja sukupuolen muunnelmia on ja kuinka sukupuolenkorjausprosessi etenee. Lisäksi teen selkoa kuvausprosessin etenemisestä ja lopullisesta teoksesta.

2 KONTEKSTI

2.1 TRANSSUKUPUOLISUUDEN MÄÄRITELMÄ

“Transsukupuolisuus tarkoittaa sitä, että ihminen ei koe kuuluvansa sukupuoleen, johon hänet on kasvatettu ja syntymästä asti luokiteltu”, summaa Tiia Aarnipuu teoksessa *Trans - sukupuolen muunnelmia*. Tällöin sosiaalinen sukupuoli ei täsmää biologisen sukupuolen kanssa. Henkilöä ei kohdata siinä sukupuoleessa, jota hän kokee oikeasti olevansa. Usein transsukupuoliset ihmiset kokevat koko kehonsa vieraaksi itselleen, ja väärältä tuntuvalle sukupuolelle ominaiset piirteet saattavat herättää ahdistusta ja vihaa. Osalle taas raskainta on se, että tulee sosiaalisissa tilanteissa sukupuolitetuksi väärin. Useimmissa tapauksissa transsukupuolisuus aiheuttaa voimakkaan sukupuoliristiriidan tunteen, johon ainoa ja tehokkain ratkaisu on sukupuolen korjaus. Lääketiede määrittelee transsukupuolisuuden seuraavien kategorioiden alle: “Mielenterveyden ja käyttäytymisen häiriöt”, “Aikuisiän persoonallisuus- ja käytöshäiriöt”, “Sukupuoli-identiteetin häiriöt”. (Aarnipuu 2008, 125, 72–73)

Sosiaalisella sukupuolella tarkoitetaan sitä sukupuolta, johon henkilö tuntee käyttäytymisen ja tietoisuuden tasolla kuuluvansa. Useimmiten kuitenkin odotetaan sosiaalisen sukupuolen perustuvan suoraan ihmisen biologiseen sukupuoleen. Sosiaaliseen sukupuoleen kuuluu myös sukupuolen ilmaisu vaatteiden, hiusten, ehostuksen, kävelytavan, eleiden, ilmeiden ja jopa ammatinvalinnan kautta. (Aarnipuu 2008, 65)

Miehestä naiseksi -korjaavia kutsutaan usein transmiehiksi ja vastaavasti naisesta mieheksi -korjaavia transnaisiksi (Tuovinen, Stålström, Nissinen, Hentilä, 2011, 332). Transsukupuolisuudesta puhuttaessa käytetään usein yhä virheellisesti termiä transseksuaalisuus, joka tulee englannin kielen sanasta transsexual, joka on virheellisesti käännetty suomeksi käsittämään seksuaalisuutta eikä sukupuolisuutta. Monet transihmiset kokevat termin loukkaavana, sillä transsukupuoleessa ei ole kyse seksuaalisuuden variaatioista. Termiä transseksuaalisuus käytetään kuitenkin yhä sekä lääketieteessä että lainsäädäntökielessä. Samalla tapaa on epäkohteliasta puhua sukupuolen vaihtamisesta tai sukupuolenvaihdosleikkauksesta, sillä kyseessä on ruumiin korjaaminen vastaamaan sitä sukupuolta, jonka henkilö on kokenut omakseen usein jo lapsesta saakka. (Aarnipuu 2008, 74)

Tutkimuksista huolimatta transsukupuolisuuden ilmenemiseen ei ole löydetty mitään tiettyä syy-seuraussuhdetta vaan tekijät ovat usein geneettisiä, hormonaalisia ja ympäristötekijöitä (Pimenoff 2006, 167).

2.2 MUITA SUKUPUOLEN MUUNNELMIA: TRANSVETISMI, TRANSGENDER, INTERSUKUPUOLISUUS

Transvestiitit ovat useimmiten miehiä tai poikia, joilla on välillä tarve eläytyä naisen tai tytön rooliin. Naiseksi sonnustautuminen on tapa rentoutua ja vapautua miehen roolista. Naisten vaatteet ovat värikkäämpiä ja mukavampia ja niiden avulla voi ilmaista monipuolisesti erilaisia tyylejä. Suurin osa aikuisista transvestiiteista on heteromiehiä, toisin kuin usein luullaan. Mikäli pukeutumiseen liittyy eroottinen lataus, puhutaan transvestisesta fetismistä. Nämä kaksi eivät kuitenkaan sulje toisiaan pois ja rajanveto ylipäättään on hyvin häilyvä. (Aarnipuu 2008, 80–81)

Kokemus omasta sukupuolesta voi olla myös jossain miehen ja naisen väliltä. Tällöin puhutaan transgendereistä. Osa transgender-ihmisistä haluaa korjata ruumistaan vastaamaan paremmin omaa sukupuoli-identiteettiään aivan kuin transsukupuolisetkin. Transgender-ihmisen minäkuva voi olla myös sukupuoleton tai androgyni. (Aarnipuu 2008, 78–79)

Intersukupuolisuudeksi kutsutaan epäselvänä pidettyä biologista sukupuolta. Osa todetaan sukupuolielinten epätavallisesta ulkonäöstä heti lapsen synnyttyä ja osa ilmenee vasta murrosiän myötä. Lääketieteessä intersukupuolisuutta pidetään häiriönä, joka on korjattava mahdollisimman pian. Ajatusta epäselvästä sukupuolesta pidetään kulttuurisesti niin vaikeana, että lapsen sukupuolielimet korjataan peruuttamattomasti kirurgisesti näyttämään joko pojan tai tytön sukupuolielimiltä, ja näin rikotaan ihmisen itsemääräämisoikeutta pääasiassa puhtaasti esteettisistä syistä. (Aarnipuu 2008, 68–70)

2.3 SUKUPUOLENKORJAUSPROSESSI

Sukupuolenkorjausprosessilla tarkoitetaan lyhyesti sitä, että biologinen sukupuoli korjataan vastaamaan henkilön koettua sukupuolta. Korjaukseen käytetään usein hormonihoitoja ja kirurgiaa. Kirurgisesti ei korjata vain genitaalialueita vaan myös rinnat voidaan poistaa, aataminomenaa hioa ja kasvojenpiirteitä pehmentää. Sukupuolen korjaus alkaa tutkimusjaksolla, joka tähtää oikean diagnoosin tekoon. Tätä seuraa noin vuoden mittainen tosielämän koe, jonka aikana ihminen elää uudessa sukupuolestaan, vaihtaa usein etunimensä ja aloittaa hormonikorjaushoidot. Käsittelen tosielämän koetta enemmän luvussa 2.3.2. Tosielämän kokeen lopuksi psykiatri tekee lopullisen diagnoosin, kirjoittaa loput tarvittavat lähetteet (esimerkiksi sukelinkirurgiaa varten) ja lausunnon juridisen sukupuolen muuttamista varten maistraatissa. Sukupuolen korjaus on vuosia kestävä prosessi. (Aarnipuu 2008, 73, 75)

Suomessa transsukupuolisten ihmisten tutkimus ja hoito on rajattu Helsingin ja Tampereen yliopistollisten keskussairaaloiden moniammatillisille työryhmille (Pimenoff 2006, 169).

Maailman terveysjärjestön tautiluokitus ICD-10 määrittää transsukupuolisuudelle seuraavat ehdot:

1. Halu elää ja tulla hyväksytyksi vastakkaisen sukupuolen edustajana. Tavallisesti tähän liittyy toive saada kirurgista ja hormonaalista hoitoa oman ruumiin muuttamiseksi mahdollisimman samankaltaiseksi kuin toivottu sukupuoli.
 2. Transsukupuolisen identiteetin kokeminen on kestänyt vähintään kaksi vuotta.
 3. Kyseessä ei ole muun mielenterveyshäiriön, esimerkiksi skitsofrenian oire tai kromosomipoikkeavuus.
- (Pimenoff 2006, 165)

Erikoista muihin psykiatriisiin diagnostisiin kriteereihin verrattuna transsukupuolisuuden määritelmässä on se, että kriteerit perustuvat henkilön subjektiivisiin kokemuksiin, haluun ja toiveisiin, ja ne sisältävät toiveen tietynlaisista lääketieteellisistä toimenpiteistä. Yleensä transsukupuolinen on jo itse diagnosoinut itsensä ennen tutkimuksiin hakeutumista. Lääkärin tulee vakuuttua henkilön kyvystä esiintyä toisen sukupuolen roolissa niin, että subjektiivinen kärsimys vähenee ja toimintakyky paranee. (Pimenoff 2006, 165)

Transsukupuolisuutta on yritetty vuosikymmenten varrella hoitaa monin tavoin. Sukupuoli-identiteettiä on yritetty muokata esimerkiksi psykoterapian ja psykelääkkeiden avulla, mutta hoito ei ole tuottanut haluttua tulosta, vaikka potilas olisi itsekin pyrkinyt tähän tavoitteeseen. Koska useimmat ovat saaneet pysyvän helpotuksen sukupuolenkorjaushoidoista, on siitä tullut virallinen hoitokäytäntö. (Mattila 2005; Pimenoff 2006, 168)

2.3.1 DIAGNOSTINEN VAIHE

Sukupuolenkorjausprosessi lähtee siitä, että ihminen hakee lääkäriltä (esimerkiksi terveyskeskuksen omalääkäri tai työterveyslääkäri) lähetteen transtutkimusyksikköön Tampereelle tai Helsinkiin (Aarnipuu 2008, 75).

Diagnostinen vaihe kestää tavanomaisesti noin puoli vuotta ja siihen kuuluu perusteellinen psykiatrin haastattelu, jota täydentävät diagnostiset kyselyt, haastattelut sekä psykologin testit. Tutkimusten tavoitteena on selvittää, että kyse on todella transsukupuolisuudesta eikä jonkin muun aiheuttamasta ristiriidasta. Samalla kartoitetaan henkilön voimavaroja raskaaseen hoitoprosessiin ryhtymiseen. (Mattila 2005)

2.3.2 TOSIELÄMÄN KOE

Tosielämän kokeeksi (real life test) kutsutaan noin vuoden kestävästä vaihetta diagnoosin saamisen jälkeen, jolloin henkilö alkaa elää toivotussa sukupuolella vuorokauden ympäri. Se ei ole diagnoosin testausta vaan olennainen osa siirtymisessä tavoitellussa sukupuoliroolissa elämiseen. Monet transsukupuoliset henkilöt ovat tosin eläneet oikeana kokemassaan sukupuolella jo ennen tutkimuksiin tuloakin. Tavanomaisesti etunimet vaihdetaan tässä vaiheessa omaksi koetun sukupuolen mukaiseksi. Tosielämän kokeen aikana henkilö ”tulee ulos kaapista” työpaikalla tai oppilaitoksessa sekä sukulaisten ja ystävien edessä. Hormonikorjaushoito aloitetaan usein yhdessä tosielämän kokeen kanssa ja se helpottaa ”läpimenevyyttä” uudessa sukupuolella. (Mattila 2005; Pimenoff 2006, 167)

Tosielämän kokeen lopuksi tehdään uusi psykiatrinen arvio, jonka tarkoituksena on selvittää onko sukupuolen korjaushoidoista ollut hyötyä. Samalla haetaan toisenkin tutkivan yksikön (mikäli henkilöä hoidetaan TAYSissa tapaa hän HYKSin psykiatrin ja toisin päin) psykiatrin lausunto, jolla voi korjata myös juridisen sukupuolen eli muuttaa maistraatissa henkilötunnuksen loppuosan uutta sukupuolta vastaavaksi. (Mattila 2005)

2.3.3 HORMONIKORJAUSHOITO JA MUUT KORJAUKSET

Hormonikorjaushoidossa miehestä naiseksi -transsukupuoliset alkavat käyttää estrogeenivalmistetta sekä antiandrogeenia, joka lopettaa kehon oman testosteronin tuotannon. Estrogeenihoidolla saavutetaan rintojen kasvu, rasvan asettuminen naisen keholle ominaisiin paikkoihin, karvoituksen heikkeneminen, hiustenmenetyksen hidastuminen, hedelmällisyyden lasku, kivesten pienentyminen sekä harventuneet ja heikentyneet erektiöt. Naisesta mieheksi -transsukupuoliset alkavat käyttää testosteronia, jolla saavutetaan äänen madaltuminen, klitoriksen suurentuminen, kasvojen ja ruumiin karvoituksen lisääntyminen sekä lihaksiston vahvistuminen. Testosteroni aiheuttaa myös kuukautisten poisjäännin, painonnousun, sosiaalisen ja seksuaalisen kiinnostuksen kasvun ja lantionseudun rasvan vähenemisen. (Mattila 2005; Pimenoff 2006, 168)

Miehestä naiseksi -transsukupuoliset poistattavat usein kasvojen karvoituksen laserilla. Aataminomena saattaa myös kaivata höyläystä, jos se on erityisen näkyvä. Usein he käyvät myös foniatrilla (puhe- ja äänihäiriöiden erikoislääkäri) ja ääniterapiassa. Miehestä naiseksi -transsukupuoliset saattavat myös haluta rintojen suurennusleikkauksen. Naisesta mieheksi -korjaavilla suurin fyysinen korjaus on rintojen poisto eli mastektomia. (Mattila 2005; Pimenoff 2006, 169)

2.3.4 JURIDISEN SUKUPUOLEN MUUTOS

Sukupuolen korjausprosessia säätelevä laki edellyttää, että kaksi psykiatria (yksi kummastakin Suomessa toimivasta tutkimusyksiköstä) todistaa henkilön olevan transsukupuolinen. Lisäksi henkilön tulee olla lisääntymiskyvytön, joka ihmisoikeusnäkökulmasta on erittäin kyseenalainen vaatimus. Luulisi erilaisten ihmisryhmien pakkosteriloinnin ja rotuhygienian olevan jo historiaa. Käytännössä korjausprosessiin kuuluvien hormonihoidojen vaikutuksesta henkilön aikaisempi siittiö- tai munasolutuotanto on lakannut. Steriilisyystvaatimuksesta huolimatta transnaiset voivat tallettaa siittiöitään spermapankkiin myöhemmin hedelmöityshoidoissa käytettäväksi sekä transmiehet voivat asioida lapsettomuuslinikalla naispuolisen kumppaninsa kanssa kuten kaikki muutkin hedelmättömät miehet. (Aarnipuu 2008, 216–217)

Juridisen sukupuolen muutos tuo tullessaan myös uusia velvollisuuksia ja vapauksia. Esimerkiksi vain juridiselta sukupuoleltaan miehet ovat asevelvollisia. Vain eri sukupuolen edustajat voivat solmia avioliiton ja adoptoida lapsia. Parisuhteen voi rekisteröidä vain juridisesti samaa sukupuolta oleva pari. Lisäksi transsukupuolisen henkilön ollessa naimisissa, hänen juridinen sukupuolensa vaihtoon tarvitaan puolison suostumus. Silloin avioliitosta tulee rekisteröity parisuhde tai toisin päin. (Aarnipuu 2008, 108)

2.3.5 SUKUELINKIRURGIA

HYKSissä tehdyn linjauksen mukaan juridinen sukupuoli tulee olla muutettu ennen kuin sukelinkirurgisiin toimenpiteisiin lähdetään (Mattila 2005).

Miehestä naiseksi -transsukupuolisilta poistetaan korjausleikkauksessa siitin ja kivekset ja muotoillaan emätin, klitoris ja häpyhuulet. Muutos onnistuu usein yhdellä leikkauksella. (Pimenoff 2006, 169; Mattila 2005)

Naisesta mieheksi -transsukupuoliset tyytyvät usein vain kohdun ja munasarjojen poistoon, sillä kosmeettisesti tyydyttävän peniksen saavuttaminen vaatii usein sarjan vaativia plastiikkakirurgisia leikkauksia. Kosmeettisesti tyydyttävällä peniksellä käsitetään penis, joka mahdollistaa seisaaltaan virtsaamisen ja jossa on tarvittavan jäykkyys ja tunto sukupuolista kanssakäymistä varten. (Pimenoff 2006, 169)

“Normaalit ihmiset pitivät heitä
friikkeinä, homomiehet eivät pitäneet
heistä ollenkaan ja lesbot ajattelivat
heidän ivaavan naisia. Kirjaimellisesti
he eivät voineet mennä ulos
päiväsaikaan.”
(käännös tekijän)

2.4 TRANSSUKUPUOLISUUSTILASTOJA SUOMESSA

Transsukupuolisuustutkimuksiin hakeutuneiden määrän perusteella Suomessa on arviolta noin 300–500 transsukupuolista aikuista. Jakauma miehestä naiseksi ja naisesta mieheksi -korjaavien välillä on viime vuosikymmeninä ollut tasainen. (Pimenoff 2006, 165)

Suurimmissa seurantatutkimuksissa yli 85% transnaisista ja yli 95% transmiehistä ovat ilmaisseet korkeaa hoitotyytyväisyyttä. Sukupuolenkorjaustoimenpiteet helpottavat sukupuoliristiriitaa ja vahvistavat hyvinvointitunnetta ja toimintakykyä. Vain yksittäiset transsukupuoliset ovat katuneet toimenpiteitä ja heidän kohdallaan on jälkeinpäin löytynyt viitteitä epävarmasta diagnoosista tai puuttuvasta psykososiaalisesta tuesta. (Pimenoff 2006, 169)

2.5 TRANSSUKUPUOLISUUS KUVATAITEESSA JA VALOKUVISSA

Työni kannalta merkittävin löytö oli valokuvaaja Sara Swatyn sarja *In Between & Outside*. Vaikka visuaalisesti lähestymme aiheitamme eri tavalla, hän on yhtä lailla kiinnostunut ihmisten tarinoista ja siitä, kuinka he kokevat sukupuolet ja sukupuolirajat. (Sara Swaty Photography)

Sukupuolivähemmistöjen kuvaajista puhuttaessa ei voi olla mainitsematta Nan Goldin *The Other Side* -kirjaa, johon on koottu hänen drag queen -kuvastonsa. The Guardianin haastattelussa Goldin sanoo:

“Normal people thought they were freaks, gay men didn’t like them at all, and lesbians thought they were mocking women. Literally, they couldn’t go out in the day time.”

Hän teki kuitenkin drag queenit tutummaksi kaikelle kansalle. (The Guardian 2008)

Aurora Reinhard on suomalainen kuvataiteilija, joka käsittelee teoksissaan sukupuolikysymyksiä sekä miehen ja naisen identiteettien muodostumista ja esittämistä yhteiskunnassa. Esimerkiksi videoteos *Boygirl* koostuu kolmen poikamaisen tytön haastatteluista. He kertovat, millaista on muodostaa identiteetti ilman selkeää esikuvaa, kuinka he määrittelevät sukupuolensa ja miten ympäröivä maailma kohtaa heidät. Kyseinen teos voitti ZKM-videotaide palkinnon Saksassa vuonna 2002. (AV-arkki, Aurora Reinhard)

3

PROJEKTIKUVAUS

3.1 IDEAN KEHITTYMINEN

Tartuin aiheeseen alun alkaen pitkäaikaisimman ystäväni Eliaksen inspiroimana. Kesällä 2010 sain häneltä sähköpostin Englannista, jossa hän kertoi aikeistaan korjata sukupuolensa naisesta mieheksi ja sanoi, että: “tää ei varmaan tule sulle yllätyksenä”. Yllätyin mutta samalla tuli sellainen olo, että niinhän sen kuuluu ollakin. Asia oli minulle hyvin luonnollinen ja halusin kuvien kautta näyttää muillekin, ettei siinä ole mitään outoa tai kummeksuttavaa. Se on rohkeutta olla oma itsensä ja saada muut ihmiset näkemään sinut ja kohtelemaan sinua sen sukupuolen edustajana, joka koet olevasi.

3.1.1 HEIDI

Mallini Heidin löysin yhteisen ystäväamme kautta. Ystäväni toimi välikätenä ja pyysi Heidiltä sähköpostiosoitteen ja luvan ottaa häneen yhteyttä.

Heidi on 25-vuotias lähihoitajaopiskelija ja asuu kolmen kämppäkaverin kanssa Tampereen keskustan tuntumassa. Heidi harrastaa judoa, pitää matkustelusta ja on kiinnostunut muun muassa salaliittoteorioista. Hän kävi koko yläasteen ja lukion ensimmäisen vuoden Brysselissä, jossa hänen äitinsä asuu edelleen.

Ensimmäisen kerran tapasimme marraskuun alussa, josta lähtien näimme viikoittain. Tutustuminen ja ystävystyminen helpottivat kuvaamista. Kameran läsnäolo yhteisissä hetkissämme muodostui normaaliksi eikä jäykistänyt tunnelmaa. Asioista oli myös helppo puhua niiden oikeilla nimillä ja kysyä henkilökohtaisia kysymyksiä, kun keskinäinen luottamuksemme oli kunnossa.

3.2 TEKNINEN TOTEUTUS

Kuvaaminen digitaalisessa muodossa oli ilmiselvää minulle. Se suo sellaisen vapauden ja spontaaniuden, jota filmille kuvaaminen ei aina mahdollista. Yhtä lailla oli alusta asti selvää, että haluan lopullisten kuvien olevan värillisiä. Olen tottunut työskentelemään väreissä ja niiden kautta pystyn ilmaisemaan enemmän kuin mustavalkokuvilla. Kuvatessani olen käyttänyt Canon 7D, Canon 5D mk III ja Nikon D4 -kameroita.

3.2.1 ÄÄNI OSANA TEOSTA

Tiesin alusta asti, että haluan käyttää Heidin omaa ääntä osana valmista teosta. Halusin hänen kertovan tarinansa ja kokemuksiansa, niin että katsoja pääsisi todella kohtaamaan kuvissa olevan ihmisen. En pysty kuvin kertomaan sitä kaikkea myllerrystä, jonka niin laaja prosessi kuin sukupuolen korjaaminen saa ihmisessä aikaan.

3.2.2 KUVAAMINEN

Miljöössä kuvatessani toimin pääasiassa sivustakatsojana. Välillä saatoin pyytää Heidiä pysähtymään tai katsomaan tiettyyn suuntaan, mutta muutoin en juurikaan ohjannut kuvaustilanteita. Studiossa hallitsin valaistusta, pyysin tiettyjä asentoja, eleitä ja ilmeitä, mutta pyrin säilyttämään Heidin luonnollisen olemuksen.

Pyrin näyttämään Heidin sellaisena kuin hän on, en luomaan kuvia hänestä sellaisena, joka kuvittelen hänen olevan. Tosin eihän sitä kuvaajana ole koskaan täysin objektiivinen. Teen valintoja jo päätettäessäni, mitä kuvaan ja mitä en, mitä rajaan kuvan sisään ja mitä jätän sen ulkopuolelle.

3.3 ONGELMAKOHDAT

Alunperin lähestyin aihetta dokumentaarisesta näkökulmasta tarkoitukseni tallentaa sukupuolenkorjausprosessi ja arki prosessin keskellä. Hyvin pian kävi kuitenkin ilmi, ettei niin isoa prosessia pystynyt tallentamaan lopputyölle annetun aikarajan sisällä. Siirsin kuvauksen studioon, jotta saisin tuotua paremmin esille sen Heidn, jonka minä näin jo ensisilmäyksellä. Ne naiselliset eleet ja ilmeet, uskomattoman kauniit ja pitkät silmäripset. Studioympäristöstä palasin kuitenkin alkuperäiseen arkiympäristöön, mutta tällä kertaa katsoin asioita uudella tavalla. Mietin tarkemmin visuaalista kokonaisuutta ja mitä siitä puuttui, sekä sitä, kuinka yhdistää pelkistetty studiomateriaali reportaasikuviin.

Ajankäytöllisesti lopputyöprosessin hallinta oli haastavaa. Olen parhaimmillani lyhytkestoisissa projekteissa ja motivaation ylläpitäminen viikkokausia tuotti välillä hankaluuksia etenkin, kun tein samanaikaisesti kahta eri työtä.

Kohtasin problematiikan siinä, kuinka näyttää jotain, joka ei vielä suoranaisesti näy päällepäin. Kuinka kuvata transsukupuolisuutta kunnioittavasti sotkematta sitä vahingossakaan transvestisuuteen tai tekemättä siitä koomista? Naiseksi pukeutuva mies kun on dragqueen-show'sta tuttu naurunaihe. Tiesin valinneeni mielenkiintoisen aiheen, mutten ollut tullut ajatelleeksi, kuinka haastavaa sen kuvaaminen voisi olla.

3.4 VAIKUTTAJAT

Koulun puolesta ohjaavina opettajinani toimivat Lars Rebers ja Emma Westerlund. Lopputyöseminaareissa meitä ohjasivat vierailijat Brian Hindmarch, Timothy Persons ja Stefan Bremer. Ulkopuolinen lopputyönohjaajani oli valokuvataiteilija Marja Pirilä. Muista mielipiteiden antajista mainittakoon vielä Raine Lehtoranta.

4

LOPPUTULOKSEN ANALYSOINTI JA KUVAILU

Halusin kiinnittää huomiota vielä nyky-yhteiskunnassakin vallalla olevaan kaksinapaiseen sukupuolijärjestelmään ja haastaa kuvien katsojan käymään läpi omia tuntemuksiaan. Aiheuttaako sukupuolten moninaisuus, sukupuolen epäselvyys ja sukupuolella leikkittely epävarman olon, ja miksi?

Kuvat antavat mahdollisuuden ajatella ja hiljentyä kuuntelemaan. Niissä on se liikkumattomuus ja odotus, se tila, jossa Heidin prosessi sillä hetkellä on.

Opinnäytetyön teko on opettanut minut kuuntelemaan mutta myös olemaan kuuntelematta. Mielipiteitä ja ohjeita tulee joka suunnasta, eivätkä ne suinkaan ole yksimielisiä. Eikä kukaan – vaikka kuinka visuaalisesti lahjakas tai pedagogisesti loistava olisikaan – voi tehdä valintoja puolestani.

Työ on saanut minut myös ajattelemaan intersukupuolisuuden ja transsukupuolisuuden hoidon ristiriitaa. Intersukupuolisille lapsille ei anneta mitään valinnan mahdollisuutta, vaan heidän sukupuolensa päätetään sen perusteella, kumpaa epäselvät sukupuolielimet enemmän muistuttavat. Transsukupuolisen sen sijaan täytyy vuosia vakuutella eri tahoille omaa sukupuoli-identiteettiään saadakseen tarvitsemansa korjauksen.

Tuntui hyvältä tehdä jotain, joka ei ollut merkityksellistä ainoastaan minulle vaan myös kuvattavalle itselleen. Joitain kuvia ja kuvaustilanteita saattaisi luonnehtia jopa voimauttaviksi. Olin erittäin otettu Heidin kertoessa, kuinka hän on yllätynyt siitä, että hänestä on saatu hyviä kuvia. Aiemmat hyvät kuvat hänestä olivat vuosien takaa eivätkä ne näyttäneet todellista häntä.

4.1 NÄYTTELYTEOS

Näyttelysarja koostuu kymmenestä kuvasta sekä Heidin haastattelusta, jonka katsoja voi kuunnella kuulokkeista. Kuvien lopullinen fyysinen muoto sai sysäyksensä Marja Pirilältä, joka rohkaisi minua leikkimään kuvaformaateilla. Reportaasikuvien kohdalla päädyinkin 16:9-formaattiin, joka on tuttu liikkuvan kuvan puolelta. Se rikkoo perinteisen valokuvan kuvaformaatin ja haastaa katsojan katsomaan kuvaa eri tavalla. Kuvat ovat alumiinipohjusteisia näyttelyvedoksia koossa 70x50cm ja 28x50cm.

LÄHTEET

Aarnipuu, T. (2008). *Trans sukupuolen muunnelmia*. Helsinki: Like

AV-arkki. *Aurora Reinhard*.

<http://www.av-arkki.fi/taiteilijat/aurora-reinhard/> (Haettu 13.2.2013)

Chriafis, A. (2008). My Camera saved my life. *The Guardian*.

<http://www.guardian.co.uk/artanddesign/2008/may/22/photography.art> (Haettu 13.2.2013)

Lindqvist, M. (2004). *Toivosta ja epätoivosta*. Helsinki: Kirjapaja

Mattila, A. (2005). *Transseksuaalisuus - äärimmäinen ristiriita identiteetin ja ruumiin välillä*. Lääkärin tietokannat.

http://www.terveysportti.fi/dtk/ltk/koti?p_artikkeli=ttl00194 (Haettu 12.1.2013)

Pimenoff, V. (2006). Transseksuaalisuus. Teoksessa Apter D., Väisälä L., Kaimola K. (toim.) *Seksuaalisuus*. Helsinki: Duodecim

Reinhard, A. *Poikatyttö*.

<http://www.aurorareinhard.com/web/index.php?id=75> (Haettu 13.2.2013)

Swaty, S. *In Between & Outside*.

<http://www.saraswatypphoto.com/in-between-outside> (Haettu 5.2.2013)

Tuovinen, L., Stålström, O., Nissinen, J., Hentilä, J. (toim.) (2011). *Saanko olla totta? Sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuus*. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press

TIIVISTELMÄT

SAMMANFATTNING PÅ SVENSKA

Examensarbetet *Heidi – inne i huvudet* är en berättelse från mitten av könskorrigeringsprocess. Det handlar om den 25-åriga transsexuella Heikki som är på väg att bli Heidi. Den handlar om hans nuvarande situation där han är fången i fel kropp. Ett konstant väntande och att ändå kunna behålla det som han är på riktigt. Heidi har redan existerat i många år – inne i hans huvud.

Den visuella delen av examensarbetet består av tio utställningsbilder och ett ljudspår som är sammanställt från Heidis intervjuer. Jag vill utmana betraktaren att tänka på det bipolära genussystemet i vårt samhälle där varierande könsidentiteter uppfattas som avvikande, konstigt och till och med skrämmande. Hur någons oklara genusuttryck förvirrar människor. Hur vi behandlar varandra främst som män och kvinnor och inte som individer.

ABSTRACT IN ENGLISH

My degree work *Heidi – inside my head* is a story from the middle of a sex reassignment process. It is about 25-year-old transsexual Heikki who is on his way to becoming Heidi. It's about his current situation where he is a prisoner in a wrong body, ongoing waiting and still preserving himself. Heidi has existed for years – inside his head.

The visual part of the degree work consists of ten exhibition photos and a voice track that has been composed of Heidi's interviews. I want to challenge the viewer to think about the bipolar gender system in our society where gender diversity is kept abnormal, weird and even intimidating. How someone's blurred gender expression makes people perplexed. How we treat each other first as men and women, but not as individuals.

JÄLKISANAT

On joukko ihmisiä, jotka osaltaan edesauttoivat projektin valmistumisessa.
Kiitos Heidi, joka teit tämän kaiken mahdolliseksi,
Elias, joka olet ikuinen Repe Jussila,
Nina, joka kannustit ja tarjosit ammattitaitosi käyttööni,
Jokke, joka vuosien jälkeen muistit minut ja halusit olla pyyteettömästi avuksi,
Raine, joka uskoit minuun enemmän kuin itsekään uskoin,
Marja Pirilä, joka näit koko ajan kuvat jo valmiina teoksena,
Riksu, läsnäolostasi joka päivä,
Emma Westerlund ja Lars Rebers, jotka annoitte uusia suuntia silloin kun olin hukassa,
Elise-Anette, Aino ja Maarit, potkuista persauksille ja loputtomasta vertaistuesta,
Mikael Paananen, joka autoit muodostamaan tekstistä visuaalisen kokonaisuuden,
Joakim Finholm, joka sait äänen kuuluville,
Miika, joka annoit minulle muuta ajateltavaa,
äiti, joka tarjosit hiljaisen kirjastohuoneen.

”Sukupuolirajojen ja normatiivisten sukupuoliroolien kyseenalaistaminen ei ole pikkuasia. Se on ilman muuta uhka vallitsevalle kaksinapaiselle sukupuolijärjestykselle ja sitä kautta monien ihmisten maailmankuvalle ja ajattelutavalle. Maailma ei kuitenkaan kerta kaikkiaan ole sellainen, jossa olisi vain yksiselitteisiä miehiä ja naisia, vain uroksia ja naaraita. Sukupuolen moninaisuus ei romuta mitään kosmista järjestystä, koska se on osa kosmosta. – Tee parhaasi sen hyväksi, että jokainen ihminen saisi nähdä peilistä sellaisen sukupuolen, joka tuntuu hyvältä ja oikealta.”
– Aarnipuu (2008, 236-237)